

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง

MODEL OF CREATIVE TOURISM FOR ADDING VALUE IN TOURISM ON LOCAL WISDOM-BASED IN ANG THONG PROVINCE

ฐิติมา อังกุลวัชรพันธุ์* กิ่งกนก เสาวภาวงศ์

Thitima Angkurawacharapan, Kingkanok Saowapawong*

คณะวัฒนธรรมสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
Faculty of Environmental Culture and Ecotourism, Srinakharinwirot University.

*Corresponding author, e-mail: thitimaa@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาเอกลักษณ์และคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสานในจังหวัดอ่างทอง ทั้งด้านบริบทของชุมชน สภาพทางกายภาพ วัฒนธรรมและเอกลักษณ์ของพื้นที่ และเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง โดยวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสำรวจภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก ประกอบด้วยประธานกลุ่ม ชาวบ้าน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยว โดยการประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสาน โดยประยุกต์ใช้แบบสำรวจและแบบประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมจากหน่วยงานที่ได้รับการยอมรับทางวิชาการ

ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานทั้งสองแห่ง มีเอกลักษณ์และคุณค่าทางด้านวัฒนธรรม ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางสังคม คุณค่าด้านการศึกษา คุณค่าด้านจิตวิญญาณ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ และคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย 1) องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ คือ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และชุมชนเชิงสร้างสรรค์ 2) การนำเสนอคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และ 3) การดำเนินการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดอ่างทอง โดยเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยคนในชุมชน ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน ส่งผลต่อความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น คุณค่าทางวัฒนธรรม

Abstract

The research has objective to study the identity and cultural significance of cultural heritage of the Handicraft groups in Ang Thong Province both the existing physical conditions, culture and the identity of the area and propose the model of creative tourism for adding value in Tourism on local wisdom-based in Ang Thong Province.

The research presents qualitative research method. Data collections were conducted by documentary method, field survey and participant observation the existing physical conditions. This research uses a qualitative research process through in-depth interview from the community leaders, local people, the entrepreneur and the stakeholders. Evaluates the cultural significance of using the field survey form and evaluation form which had been designed by academic acceptance.

The study results discovered that the cultural significance of the Handicraft groups has value of cultural significance as Historic value, Aesthetic value, Social value, Scientific Value/ Education Value, Economic Value, Spiritual Value, and Rarity and Unique Value. For the model of creative tourism for Ang Thong province, the researcher has identified three major factors includes, 1) the components of creative tourism such as Creative resources, Creative tourists, Creative activities, Creative locals, and Creative Entrepreneur. 2) The characteristics of creative tourism and, 3) The implementation of creative tourism in Ang Thong province would have done by local people. This model of creative tourism can cross-cultural/transformation experience of tourists and local people. Creative tourism is the way to conserve the local wisdom and cultural significance of the area and also build or create the value-added for the tourism resources to be consistent and sustainable in Economic, Social, Culture and Environment that the aim of Sustainable tourism development.

Keywords: Creative Tourism, Local Wisdom, Cultural Significance

บทนำ

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวในฐานะที่การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศเริ่มบรรจุในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 4 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน [1] การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวทำให้เกิดรูปแบบการท่องเที่ยวที่หลากหลาย เช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ ฯลฯ อย่างไรก็ตามการมุ่งเน้นพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมวลชนที่เน้น

การแสวงหารายได้จากการท่องเที่ยวส่งผลกระทบต่อการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตดั้งเดิมเสื่อมโทรมและเป็นอุปสรรคในการสร้างความยั่งยืนให้กับแหล่งท่องเที่ยว [2]

กระแสของการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่มีแนวโน้มได้รับความสนใจเพิ่มขึ้นจากนักท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ซึ่งเป็นทิศทางใหม่ที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนผ่านและพัฒนาต่อยอดจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม [3] แนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

เป็นรูปแบบที่อาศัยวัฒนธรรมเป็นฐานและใช้ความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวนำ [4] โดยเคลื่อนจากความสนใจในมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องได้ไปสู่มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ โดยมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวแสวงหาประสบการณ์ตรงจากการสัมผัสวัฒนธรรมการดำเนินชีวิต และศึกษาวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวมากขึ้น โดยมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมอันมีลักษณะเฉพาะของพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวกับคุณค่าทางวัฒนธรรมของ UNESCO ที่เน้นย้ำความผูกพันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเจ้าบ้าน ซึ่งมุ่งเน้นในเรื่องประสบการณ์และความจริงแท้ทางวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ศิลปะและมรดกทางวัฒนธรรม หรือคุณลักษณะเฉพาะของพื้นที่นำไปสู่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างวัฒนธรรมอย่างแท้จริง ซึ่งต่างจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแบบดั้งเดิมที่นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมแค่การชมวัฒนธรรมของชุมชน และเป็นการขยายระดับความเข้มข้นของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม [5] ทั้งนี้ กระบวนการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สามารถทำได้โดยการค้นหาอัตลักษณ์และทำความเข้าใจคุณค่าของวัฒนธรรม โดยการค้นหาอัตลักษณ์ ซึ่งครอบคลุมการวิเคราะห์ฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมและธรรมชาติ วิถีชีวิต ศิลปะ ประเพณี ภูมิปัญญา การค้นหาความโดดเด่นและสร้างเอกลักษณ์ การสร้างเสริมคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น การสร้างมิติเชิงคุณค่าในงานหัตถกรรม โดยการให้นักท่องเที่ยวชมการสาธิตกระบวนการผลิตเพื่อสร้างการรับรู้หรือความตระหนักในคุณค่าของสินค้า การปรับเปลี่ยนกลวิธีการพัฒนาตลาด โดยเป็นการตลาดที่ใช้คุณค่าเป็นฐาน คือ การเชื่อมคุณค่าของความดีและความเป็นตัวตนเข้ากับ ความทันสมัย [4]

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการท่องเที่ยวไม่ได้อยู่ในวิถีของคนในชุมชนตั้งแต่แรกเริ่ม

จึงพบปัญหาหลักๆ คือการขาดความรู้และความเข้าใจการบริหารจัดการท่องเที่ยวโดยดึงคุณค่าจากวัฒนธรรมและวิถีชีวิต โดยใช้การท่องเที่ยวเข้าไปเพิ่มมูลค่าทางด้านเศรษฐกิจ ภายใต้ความเข้มแข็งของชุมชนที่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของชุมชน ดังนั้นการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ จึงคำนึงถึงความยั่งยืนและสร้างสมดุลของชุมชนใน 3 ส่วน คือ ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยการรักษาสภาพแวดล้อม วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม เอกลักษณ์และอัตลักษณ์ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จึงเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับแหล่งท่องเที่ยวเดิมให้มีคุณค่าสำหรับกลุ่มนักท่องเที่ยวคุณภาพ สนับสนุนความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว ช่วยให้ชุมชนรู้จักคุณค่าและภาคภูมิใจในมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มในภาคบริการและสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่อีกด้วย

จังหวัดอ่างทอง ตั้งอยู่ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลางของประเทศไทย เป็นจังหวัดที่อุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น แม้ว่าบทบาทด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดอ่างทองในสายตาของนักท่องเที่ยวอาจเป็นเพียงจุดแวะพักและท่องเที่ยว เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดส่วนใหญ่เป็นระดับท้องถิ่น [6] แต่ทั้งนี้จังหวัดอ่างทองยังมีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่วางอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยอมรับ คือ งานหัตถกรรมเครื่องจักสานเครื่องหวายและไม้ไผ่ รวมถึงงานจักสานผักตบชวา ซึ่งถือเป็นต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีศักยภาพที่จะพัฒนาเพื่อเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งถือเป็นกระบวนการทัศน์และทิศทางใหม่ของการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนและความผูกพันของนักท่องเที่ยวกับชุมชนผ่านประสบการณ์การเรียนรู้ในแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นฐานความเป็นไทย วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้วยเหตุนี้คณะผู้วิจัย จึงสนใจศึกษาเอกลักษณ์ และคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมของงานหัตถกรรมเครื่องจักสานในจังหวัดอ่างทอง เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่เน้นคุณค่าของชุมชนและสื่อความหมายวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจและศึกษาเอกลักษณ์และคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสานในจังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อเสนอรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจและเก็บข้อมูลในแหล่งหัตถกรรมจักสานในจังหวัดอ่างทอง ทั้งนี้ผู้วิจัยได้คัดเลือกพื้นที่โดยการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นวิสาหกิจชุมชนเด่นของจังหวัดจากสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน จังหวัดอ่างทอง โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่ครอบคลุมลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ประกอบด้วย

1. มีรูปแบบกิจกรรมที่นักท่องเที่ยวเข้าไปมีส่วนร่วม (Active Participation) และเรียนรู้ประสบการณ์ (Learning Experience) ในวิถีชีวิตประจำวันของคนในชุมชน และมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน (Interaction)
2. ใช้ทรัพยากรที่ปรากฏในท้องถิ่น และเป็นผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาของท้องถิ่น
3. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน
4. มีเครือข่ายหรือพันธมิตรเพื่อเพิ่มศักยภาพในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
5. มีสิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว ทั้งนี้ พบว่าแหล่งหัตถกรรมจักสานที่เข้าเกณฑ์การคัดเลือก 2 แห่ง คือ กลุ่มจักสาน

ผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวาย ต.บางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง และกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน หมู่บ้านจักสานผักตบชวา ต.คลองวัว อ.เมืองอ่างทอง โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดอ่างทอง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชนและชาวบ้านในชุมชน

กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา คือ ประธานกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ชาวบ้านในชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ ได้แก่ องค์การบริหารส่วนตำบล คลองวัว และองค์การบริหารส่วนตำบล โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 12 คน โดยเป็นการเลือกตัวอย่างที่ให้ข้อมูลตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่ให้ข้อมูลเพียงพอกระทั่งข้อมูลถึงจุดอิ่มตัว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ

1. แบบสำรวจข้อมูลและประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรม เพื่อค้นหาอัตลักษณ์และคุณค่าของวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งครอบคลุมข้อมูลฐานทรัพยากรทางวัฒนธรรมและคุณค่าทางวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยแบบประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมได้ประยุกต์แนวคิดของคุณค่าทางวัฒนธรรมจากกฎบัตรเบอร์รา (Burra Charter) ค.ศ. 1999 ของ ICOMOS Australia หลักการอนุรักษ์แหล่งมรดกทางวัฒนธรรมในประเทศจีน (Principles for the Conservation of Heritage Site in China) และ Hoi An Protocols for Best Conservation Practice in Asia ได้แก่ คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์/คุณค่าด้านการศึกษา คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านจิตวิญญาณ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ และคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่

2. แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi Structure In-Depth Interview) โดยการสุ่มกลุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-Probability Sampling) โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชาชนกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ชาวบ้านในชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 12 คน จากประเด็นที่กำหนดไว้จนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว เช่น ประเด็นเกี่ยวกับข้อมูลวัฒนธรรมของพื้นที่ การมีส่วนร่วมของชุมชน และความคิดเห็นของชุมชนต่อการพัฒนาการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3. การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยคณะผู้วิจัยสังเกตผ่านกระบวนการเรียนรู้และทดลองเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงในกิจกรรมที่มีในพื้นที่วิจัย เพื่อให้คณะผู้วิจัยเข้าใจวัฒนธรรมในชุมชนอย่างลึกซึ้งเพื่อการพิจารณาความเหมาะสมในการประเมินเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของจังหวัด

การเก็บรวบรวมข้อมูล

คณะผู้วิจัยทำการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งจากข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) จากการสำรวจภาคสนามและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยเก็บข้อมูลในกลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวาย ต.บางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง และกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน ต.คลองวัว อ.เมืองอ่างทอง ใช้ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 6 เดือน รวมถึงข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เกี่ยวกับข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ ข้อมูลด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของพื้นที่จากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ได้แก่ ข้อมูลจากแบบประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรม

แบบสัมภาษณ์เชิงลึกของประชาชนกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ชาวบ้านในชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ได้แก่ การศึกษาข้อมูลจากแหล่งเอกสาร การสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

การวิเคราะห์ข้อมูล

คณะผู้วิจัยได้แยกการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร การสำรวจ โดยการจัดการข้อมูลและแปลความหมายข้อมูล เพื่อระบุคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมในพื้นที่ (Cultural Significance Value)

2. การวิเคราะห์เนื้อหาจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่วิจัย โดยการกำหนดรหัสของข้อมูล และแปลความหมายข้อมูล โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่สัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยรวบรวมข้อมูลเพื่อนำเสนอผลการศึกษา โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ และข้อมูลทุติยภูมิ รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประชาชนกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ชาวบ้านในชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ โดยได้ผลการวิจัย ดังนี้

1. เอกลักษณ์และคุณค่าทางด้านวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสานในจังหวัดอ่างทอง

1.1 กลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวาย บ้านยางทอง หมู่ 8 ต.บางเจ้าฉ่า อ.โพธิ์ทอง จ.อ่างทอง คณะผู้วิจัย ประชาชนกลุ่มหัตถกรรมจักสาน และชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันเก็บข้อมูล

และวิเคราะห์คุณค่าทางวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Value) ในอดีตบ้านบางเจ้าฉ่า เคยเป็นชุมชนที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งชาวบ้านเคยร่วมกับชาวแขวงเมืองวิเศษชัยชาญ และชาวบางระจันสู้รบกับพม่า โดยมีนายฉ่า เป็นผู้นำ ภายหลังการสู้รบยุติได้นำชาวบ้านมาตั้งบ้านเรือนเป็นที่อยู่อาศัยถาวรขึ้นในชุมชนด้านทิศตะวันตกของแม่น้ำน้อย แต่เดิมเรียกว่า “บ้านสร้างสามเรือน” เนื่องจากแรกเริ่มมีเพียงสามหลังคาเรือนเท่านั้น ปัจจุบันเรียกเป็นชื่อ

ตำบล “บางเจ้าฉ่า” เพื่อให้เป็นเกียรติแก่นายฉ่า ซึ่งเป็นทั้งผู้นำและผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน

คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value) คุณค่าด้านความงามด้านลวดลายของงานจักสานบางเจ้าฉ่า พบว่า ลวดลายที่ใช้สาน ได้แก่ ลายแม่บท ลายขัด ลายมัดย้อม ลายรวงข้าว และมีการประยุกต์จากลายดั้งเดิม คือ ลายประดิษฐ์ เช่น ลายดอกพิกุล ลายตะขอ ลายน้ำไหล ลายมัดหมี่ เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจักสานบางเจ้าฉ่า

ภาพที่ 1 กระเป๋าจักสานลายน้ำไหล

ที่มา: รุติมา อังกรวัชรพันธ์. (2560, 23 ธันวาคม). *โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง*. หมู่บ้านจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวาย ตำบลบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง [7].

คุณค่าทางสังคม (Social Value) หัตถกรรมจักสานบางเจ้าฉ่า ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการผลิตโดยมีส่วนร่วมของชุมชน และเป็นการนำทุนทางสังคม พัฒนายกระดับต่อยอดจากภูมิปัญญาเดิม โดยพบรูปแบบเครื่องจักสานไม้ไผ่รูปแบบดั้งเดิม ได้แก่ กระบุง กระจาด ตะกร้า หรือค่อม และผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่มีการพัฒนาและปรับปรุงรูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้แก่ กระเป๋าถือสตรี กระเป๋าใส่ของ รวมถึงการนำเครื่องจักสานไม้ไผ่ผลิตร่วมกับวัสดุอื่น ได้แก่ หนังเทียมและโลหะทองเหลือง ทั้งนี้ ผลิตภัณฑ์ของชุมชนถือเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและจังหวัด

ตั้งปรากฏในคำขวัญของจังหวัดอ่างทอง คือ “ไต่ตั้งจักสาน”

คุณค่าทางวิทยาศาสตร์/คุณค่าทางการศึกษา (Scientific Value/Education Value) มีการรวบรวมผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน รวมทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ เก็บรวบรวมไว้ในพิพิธภัณฑ์เครื่องจักสานในตำบลบางเจ้าฉ่า ซึ่งนับเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ที่สำคัญในด้านวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชุมชนในภาคกลางได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ชุมชนได้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการจักสานไม้ไผ่และหวายไปสู่คนรุ่นต่อไป

คุณค่าทางจิตวิญญาณ (Spiritual Value) คุณค่าของงานหัตถกรรมจักสานแสดงถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ถ่ายทอดเป็นมรดกให้กับลูกหลานแสดงถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของงานหัตถกรรมที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์เป็นสมบัติของชาติต่อไป

คุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานโดยผสมผสานระหว่างภูมิปัญญากับเอกลักษณ์ความเป็นไทยจากเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น ตะกร้า กระบุง กระจาด มาดัดแปลงเป็นของประดับตกแต่ง ของที่ระลึก กล้อง กระเป่าถือ กระบอกลีซ่า และการจักสานบ้านน้ำชา นอกจากนี้ยังสามารถนำไปประยุกต์ต่อยอดในการพัฒนาสินค้าให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมและประโยชน์ใช้สอยตามสภาพการของสังคมมากขึ้น

คุณค่าทางความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (Rarity and Unique Value) โดยปกติชาวบ้านในท้องถิ่นภาคกลาง ล้วนมีฝีมือในการสานเครื่องจักสานซึ่งเกิดขึ้นเพื่อความจำเป็นในการประกอบอาชีพหรือเพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน วัสดุในการจักสานของตำบลบางเจ้าฉ่า มีการเลือกใช้ไม้ไผ่สีสุก ซึ่งเป็นไม้ไผ่พันธุ์พื้นเมืองที่ปลูกอยู่ทั่วไปในตำบลบางเจ้าฉ่าและพื้นที่ใกล้เคียงเป็นไม้ไผ่ที่เหมาะสมในการนำมาสานเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานที่ต้องใช้ความแข็งแรง ทนทานสามารถนำมาใช้จักดอกให้เป็นเส้นดอกขนาดเส้นเล็กๆได้ หัตถกรรม จักสานของตำบลบางเจ้าฉ่าจึงแสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาอันเฉลียวฉลาดของคนในท้องถิ่นที่สามารถนำวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่รอบตัวตามธรรมชาติมาประยุกต์เป็นวัตถุดิบเพื่อประดิษฐ์ ดัดแปลง พัฒนารูปทรงและหัตถกรรมจักสานรูปแบบต่างๆ

1.2 กลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน หมู่ 1 ต.คลองวัว อ.เมืองอ่างทอง จ.อ่างทอง คณะผู้วิจัยและชุมชนร่วมกันเก็บข้อมูล

และวิเคราะห์คุณค่าทางวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ดังนี้

คุณค่าทางประวัติศาสตร์ (Historical Value) ผู้เฒ่าผู้แก่ในบ้านบางตาแผ่นดิน เล่าสืบต่อกันว่าชาวบ้านจากต่างถิ่นได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน และประกอบอาชีพในชุมชน เนื่องจากเป็นพื้นที่ราบลุ่มที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก เมื่อเวลาผ่านไป ชุมชนขยายตัวเพิ่มขึ้นประกอบกับเป็นพื้นที่มีลำคลองที่เกิดจากการทรุดตัวของดิน เนื่องจากชาวบ้านนำวัว ควาย มากินน้ำและอาบน้ำเป็นประจำ จึงเกิดการทรุดตัวเป็นร่องน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งต่อมากลายเป็นลำคลองที่ขุดต่อเนื่องมาจากแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งมีน้ำตลอดปี ทำให้เกิดความอุดมสมบูรณ์มากขึ้น เมื่อมีการอพยพเข้ามาหนาแน่นมากขึ้น และชุมชนมีความรักใคร่ กลมเกลียวเสมือนพี่น้องกัน มีการประกอบอาชีพที่มั่นคงเป็นปึกแผ่น จึงขนานนามหมู่บ้านว่า “บางตาแผ่นดิน”

คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic Value) ลวดลายจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน ประกอบด้วย 1) ลายแม่บท ซึ่งเป็นต้นกำเนิดที่ทำให้มนุษย์รู้จักนำวัสดุมาสาน และเป็นลายที่มีลักษณะประจำตัวเด่นชัด ได้แก่ ลายขัดเป็นการสานขัดกันระหว่างเส้นดอกแนวตั้งและแนวนอน นับเป็นแม่ลายเบื้องต้นของการทำเครื่องจักสานที่เก่าแก่ที่สุด และลายสอง 2) ลายพัฒนา เป็นลายที่พัฒนามาจากลายแม่บทแต่มีรายละเอียดที่เพิ่มขึ้น ได้แก่ ลายลบน้ำลายตีหล่ม ลายตีตะแคง ลายคูป 3) ลายประดิษฐ์ เป็นลายสานที่ช่างสานประดิษฐ์ขึ้น โดยอาศัยลายแม่บทและลายพัฒนาเป็นหลักในการสานได้แก่ ลายขีดขอ ลายขีดตาแมว ลายพัด

ภาพที่ 2 กระเป๋าดักตบชา กลุ่มจักสานผักตบชวบ้านบางตาแผ่นดิน

ที่มา: จิตติมา อังกรวัชรพันธุ์. (2560, 25 ธันวาคม). *โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง*. กลุ่มจักสานผักตบชวบ้านบางตาแผ่นดิน ตำบลคลองวัว จังหวัดอ่างทอง [8].

คุณค่าทางสังคม (Social Value) หัตถกรรมเครื่องจักสานบ้านบางตาแผ่นดิน เริ่มจากการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเฉพาะการใช้และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยในเบื้องต้นได้ให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานหัตถกรรมเครื่องจักสานไม้ไผ่ที่หลงเหลืออยู่ โดยการร่วมกลุ่มสตรีในตำบลคลองวัว ที่ว่างจากการประกอบอาชีพเข้ารับการถ่ายทอดความรู้ด้านเครื่องจักสานไม้ไผ่จากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ อันเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดตั้ง “กลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ชุมชนบ้านบางตาแผ่นดิน” ต่อมาไม้ไผ่ซึ่งเป็นวัตถุดิบหลักเริ่มขาดแคลนและมีราคาสูง ประกอบกับชุมชนประสบปัญหาผักตบชวรบกวนและกีดขวางทางน้ำ ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการนำน้ำมาใช้ประโยชน์ ทำให้มีแนวคิดนำผักตบชวซึ่งเป็นวัชพืชที่ให้เส้นใยมาแปรสภาพเพื่อจักสานเป็นสิ่งของเครื่องใช้จากผักตบชว เช่น ตะกร้า กระเป๋า กระเช้า ที่มีลวดลายสวยงาม ควบคู่กับการอนุรักษ์ลวดลายดั้งเดิมที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างยาวนานแต่ครั้งอดีต

คุณค่าทางวิทยาศาสตร์/คุณค่าทางการศึกษา (Scientific Value/Education Value) งานหัตถกรรมท้องถิ่นโดยทั่วไปมีจุดประสงค์อยู่ที่การใช้สอยซึ่งผ่านการใช้งานแล้วก่อให้เกิดการพัฒนาเพื่อให้สามารถตอบสนองความต้องการใช้สอยได้เป็นอย่างดี โดยการพัฒนารูปทรง ลวดลายและการใช้วัสดุ กลุ่มจักสานผักตบชวบ้านบางตาแผ่นดินมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาเป็นแบบภายในครอบครัวและชุมชน โดยการถ่ายทอดความรู้และทักษะจากผู้ชำนาญในครัวเรือนและชุมชน โดยให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติจริงและฝึกหัดทำไปจนเกิดความชำนาญ นอกจากนี้ยังเป็นศูนย์สาธิตโดยมีกิจกรรมการเรียนรู้การสอนจักสาน ซึ่งจะมีเด็กนักเรียน นักศึกษา จากมหาวิทยาลัยต่างๆ เข้ามาศึกษาดูงาน

คุณค่าทางเศรษฐกิจ (Economic Value) ผักตบชวเป็นวัตถุดิบที่มีในชุมชน หาง่าย การนำผักตบชวมาทำงานจักสานเท่ากับมีส่วนช่วยกำจัดวัชพืชและอนุรักษ์สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ พัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ จนกลายเป็นสินค้า OTOP มีตลาดรองรับที่มั่นคงทั้งในประเทศและต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา

สวีเดน เดนมาร์ก ฮังการี สิงคโปร์ ทำให้ชาวบ้านโดยเฉพาะกลุ่มสตรี มีอาชีพเสริมรายได้ให้กับครอบครัว

คุณค่าทางความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่ (Rarity and Unique Value) กระบวนการผลิตกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน มีวิธีการอบผักตบชวาตามภูมิปัญญาท้องถิ่นซึ่งไม่ต้องใช้ตู้อบ โดยวิธีที่ 1 คือ อบในโอ่งโดยใส่ผักตบชวา ปิดฝาโอ่ง และจุดกำมะถันอบวันละ 2 ครั้ง คือ เช้าและเย็น จำนวน 3 วัน แต่วิธีนี้จะได้จำนวนผักตบชวาลดลง วิธีที่ 2 คือ อบโดยใช้พลาสติกหากลุมกลางแดด โดยทำโครงไม้หรือเหล็กในโรงเรือน ส่วนล่างทำที่ไว้

จุดกำมะถัน นำผักตบชวามากองไว้ด้านบนแล้วจุดกำมะถันกับกำมะพร้าว นำพลาสติกคลุมซึ่งเป็นวิธีที่ดีที่สุด เพราะความร้อนจากกำมะถันกับแสงแดดจะช่วยไล่ความชื้นได้หมด และทำให้ผักตบชวามีสีขาวมากขึ้น จากนั้นนำออกตากแดดอีก 2 วันเพื่อให้แห้งสนิท ไม่มีกลิ่นกำมะถันและป้องกันเชื้อรา นอกจากนี้ เอกลักษณ์ของจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน อีกอย่างคือ การใช้สีย้อมจากธรรมชาติ คือ ขมิ้น ใบสัก และดอกอัญชัญ ซึ่งการย้อมวัสดุที่ใช้ในการจักสานด้วยสีธรรมชาติเป็นสิ่งที่ต้องการของลูกค้าต่างชาติ โดยเฉพาะลูกค้าจากประเทศญี่ปุ่น

(ก)(ข)

ภาพที่ 3 ภูมิปัญญาในการอบผักตบชวา

ที่มา: จิตติมา อังกรวัชรพันธ์. (25 ธันวาคม 2560). โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง. กลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน ตำบลคลองวัว จังหวัดอ่างทอง [8]

2. รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง

จากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับประธานกลุ่มหัตถกรรมจักสาน ชาวบ้านในชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจาก

การศึกษามาวิเคราะห์รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง ทั้งนี้ คำว่ารูปแบบ (Model) ในที่นี้หมายถึง กลไกในการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งประกอบด้วย

1. องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์สามารถแบ่งได้เป็น 5 องค์ประกอบ คือ

1.1 ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์พบว่า กลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวายบางเจ้าฉ่า และกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน มีความโดดเด่นในเรื่องของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านงานจักสาน ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้าน โดยการนำไม้ไผ่และผักตบชวาซึ่งเป็นทรัพยากรในท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นงานหัตถกรรม และเป็นแหล่งเรียนรู้การทำเครื่องจักสานสำหรับนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ในตำบลบางเจ้าฉ่า ยังมีแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรซึ่งเป็นสวนเกษตรอินทรีย์ที่มีผลไม้อินทรีย์ขึ้นชื่อ คือ กระท้อน มะปราง มะยงชิด ที่เป็นพันธุ์เฉพาะถิ่นของบางเจ้าฉ่า รวมถึงมีที่พักโฮมสเตย์ในชุมชนบริการสำหรับนักท่องเที่ยว เหล่านี้เป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องด้วยการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นการสร้างกิจกรรมหรือผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของท้องถิ่น ทักษะและประสบการณ์ด้านวัฒนธรรมที่เกิดจากการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยว คือ สินค้าหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ปรับเปลี่ยนจากวัฒนธรรมที่จับต้องได้ (Tangible Cultural Resources) ไปสู่ทรัพยากรทางวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรม (Intangible Cultural Resources)

1.2 กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จากการสัมภาษณ์เชิงลึกประชาชนกลุ่มหัตถกรรมจักสาน และชาวบ้านที่ประกอบอาชีพจักสานพบว่า กลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดินมีกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยว โดยการสอนการจักสานงานหัตถกรรมจากผักตบชวาโดยนักท่องเที่ยวสามารถเรียนรู้กระบวนการทำชิ้นงานตั้งแต่การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์จนกระทั่งสำเร็จเป็นชิ้นงาน ส่วนกลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวายบางเจ้าฉ่า มีกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

โดยสามารถแบ่งเป็นฐานการเรียนรู้ ได้แก่ ฐานการเรียนรู้งานจักสาน ฐานการเรียนรู้การทำขนมไทย และฐานการเรียนรู้เกษตรอินทรีย์สำหรับฐานการเรียนรู้งานจักสานสำหรับนักท่องเที่ยว มีการสอนทำจักสานทั้งในระดับที่ง่ายและยากแล้วแต่ความประสงค์และระยะเวลาของนักท่องเที่ยว ทั้งนี้ เป็นการสร้างทางเลือกให้กับนักท่องเที่ยวแต่ละกลุ่ม เพราะนักท่องเที่ยวอาจมีความสนใจหรือความสามารถในการทำกิจกรรมแตกต่างกัน และหลังจากที่นักท่องเที่ยวได้ลงมือทำเองแล้วยังได้ผลิตภัณฑ์ฝีมือของตัวเองกลับไปเป็นของที่ระลึกด้วย จะเห็นได้ว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวทั้งสองแห่งเอื้อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมผ่านการมีส่วนร่วม ด้วยการลงมือปฏิบัติ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ทั้งการเรียนรู้และทดลอง ซึ่งเป็นประสบการณ์พื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันกิจกรรมเหล่านี้ยังช่วยให้นักท่องเที่ยวที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในลักษณะพิเศษของแหล่งท่องเที่ยว ทั้งยังก่อให้เกิดการเดินทางมาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวและซื้อของที่ระลึกจากหน้าร้านของทั้งสองแหล่งอีกด้วย

(ก)

(ข)

ภาพที่ 4 กิจกรรมการเรียนรู้วิธีทำจักสานไม้ไผ่และผักตบชวา

ที่มา: วิฑิตมา อังกรวัชรพันธุ์. (23 ธันวาคม 2560). โครงการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง. หมู่บ้านจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวาย ตำบลบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง [7]

1.3 นักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ พบว่า กลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวายบางเจ้าฉ่า และกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน จะมีนักท่องเที่ยวเฉพาะกลุ่มที่สนใจ เช่น กลุ่มศึกษาดูงาน กลุ่มนักเรียน นักศึกษา และนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาด้วยตนเองเป็นกลุ่มเล็กๆ ทั้งนี้ ข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว คือ จำนวนของประชาชนชาวบ้าน หรือวิทยากรที่จะคอยให้คำแนะนำระหว่างการทำกิจกรรมจักสาน นอกจากนี้ ยังพบว่ายังไม่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาจากบริษัทนำเที่ยว เนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องของเวลา อย่างไรก็ตาม นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเรียนรู้ของทั้งสองแห่งสามารถเลือกสรรกิจกรรมที่เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของตนเอง สามารถค้นหาความริเริ่มสร้างสรรค์ของตนเอง ทำให้นักท่องเที่ยวได้ทำความรู้จักชื่นชม และเข้าใจจิตวิญญาณของพื้นที่อย่างแท้จริง

1.4 ผู้ประกอบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นปัจจัยสำคัญของการขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เนื่องจากผู้ประกอบการเป็นผู้นำความคิดเชิงสร้างสรรค์ ทั้งนี้ กลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวายบางเจ้าฉ่า และกลุ่มจักสานผักตบ

ชวาบ้านบางตาแผ่นดิน มีการรวมกลุ่มของผู้ประกอบการอย่างชัดเจน และมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐ และเอกชน รวมถึงสถาบันการศึกษาเพื่อให้ความรู้ในการพัฒนาสินค้า กลยุทธ์การตลาด รวมถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เป็นรูปธรรม และการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกพื้นฐานแก่นักท่องเที่ยว

1.5 ชุมชนเชิงสร้างสรรค์ พบว่า กลุ่มหัตถกรรมจักสานทั้งสองแห่งมีการรวมกลุ่มของสมาชิกในชุมชน โดยมีประธานกลุ่มประจำอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว เมื่อมีกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งนักท่องเที่ยวจะต้องติดต่อแจ้งความประสงค์ในการเข้าชมและเรียนรู้ล่วงหน้า จะมีประธานกลุ่มและสมาชิกในกลุ่มที่มีความพร้อมในการถ่ายทอดองค์ความรู้ระหว่างการทำกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับนักท่องเที่ยว และรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ตามการบริหารจัดการภายในกลุ่ม

2. การนำเสนอคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ได้แก่

2.1 คุณสมบัติเชิงพื้นที่ ได้แก่ ความโดดเด่นทางวัฒนธรรมของกลุ่มหัตถกรรมจักสานในจังหวัดอ่างทอง ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ คุณค่าทางสังคม คุณค่าทางการศึกษา คุณค่าทางจิตวิญญาณ คุณค่าทางเศรษฐกิจ และคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่

2.2 คุณสมบัติเชิงกระบวนการ ได้แก่

2.2.1 การสร้างกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิด รวมถึงมีประสบการณ์ตรงร่วมกับคนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของวัฒนธรรม ทั้งนี้ ควรจัดกิจกรรมเป็นกลุ่มขนาดเล็ก โดยเน้นคุณภาพและประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวจะได้รับมากกว่าจำนวนนักท่องเที่ยว

2.2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการดำเนินการของคนในชุมชนเป็นหลัก โดยกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน มีการรวมกลุ่มอาชีพจักสานผักตบชวา โดยสมาชิกซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชนเพื่อผลิตเครื่องจักสาน และให้ความรู้สำหรับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์แก่นักท่องเที่ยว

2.2.3 การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ หน่วยงานภาครัฐที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวและผู้ประกอบการท่องเที่ยว เพื่อให้การสนับสนุนให้คนในชุมชนได้รับความรู้และทักษะในการพัฒนาหัตถกรรมจักสานให้มีคุณภาพและได้มาตรฐาน รวมถึงให้ความช่วยเหลือด้านการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

3. การดำเนินการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดอ่างทอง

3.1 การตั้งศูนย์เรียนรู้และให้ข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อจัดรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน ได้แก่ ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐาน ประเพณี วัฒนธรรม และกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน รวมถึงการดำเนินการด้าน

การท่องเที่ยว เช่น การสาธิต และการจัดจำหน่ายสินค้า

3.2 การประชาสัมพันธ์และสื่อความหมายด้านการท่องเที่ยว เกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม และกิจกรรมการท่องเที่ยวให้กับนักท่องเที่ยว

3.3 การสร้างเสริมคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เช่น การสร้างมิติเชิงคุณค่าในงานหัตถกรรม โดยการให้นักท่องเที่ยวชมการผลิตกระบวนการผลิตเพื่อสร้างการรับรู้หรือความตระหนักในคุณค่าของสินค้า ทั้งนี้ กิจกรรมสร้างสรรค์ประกอบด้วย การเที่ยวชม กิจกรรมที่เกิดจากการเรียนรู้ และกิจกรรมที่เกิดจากการทดสอบหรือทดลองปฏิบัติ เช่น การลงมือทำเครื่องจักสานด้วยตนเอง และการจับจ่ายใช้สอย เช่น การเดินทางมาเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวและซื้อของที่ระลึกจากหน้าร้านของสถานที่ท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง ถือเป็นกระบวนการที่ใหม่และเป็นทางเลือกใหม่ของการท่องเที่ยว โดยการนำทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนที่มีศักยภาพนำมาปรับใช้เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์กับผู้ที่เป็นเจ้าของบ้าน นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์คุณค่าของมรดกวัฒนธรรมของชุมชน ขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างมูลค่าในเชิงเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชน ส่งผลต่อความสมดุลของเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

สรุปและอภิปรายผล

การสำรวจและประเมินคุณค่าทางวัฒนธรรมของกลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่ และหวายบางเจ้าฉ่า และกลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน

จังหวัดอ่างทอง พบว่ามรดกวัฒนธรรมของพื้นที่มีคุณค่าทั้งคุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์ คุณค่าด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าด้านวิทยาศาสตร์/คุณค่าด้านการศึกษา คุณค่าด้านสังคม คุณค่าด้านจิตวิญญาณ คุณค่าด้านเศรษฐกิจ และคุณค่าด้านความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของพื้นที่เห็นได้จากรูปแบบและลวดลายของงานจักสานที่เป็นสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คน สะท้อนภูมิปัญญาและเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ทั้งการเลือกใช้วัสดุกระบวนการผลิต และออกแบบลวดลายที่แสดงถึงการอนุรักษ์จากลวดลายดั้งเดิม

ด้านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของกลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวายบางเจ้าฉ่าและกลุ่ม จักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน จังหวัดอ่างทอง พบว่ามีรูปแบบการท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยเฉพาะกิจกรรมการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่สามารถสร้างความผูกพัน/เข้าใจอย่างลึกซึ้ง/จดจำประทับใจ สามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ข้ามวัฒนธรรม/ส่งผ่านประสบการณ์ยังผลให้เกิดประสบการณ์จากการมีส่วนร่วม/เข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าเป็นผู้ชม/มีโอกาสสร้างสรรค์ผลงานของตน และเป็นกิจกรรมที่มีความจริงแท้ทั้งในกระบวนการผลิตและผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นคุณสมบัติสำคัญของการเป็นกิจกรรมที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ สอดรับกับนิยามความหมายของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขององค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) ซึ่งแต่ละกิจกรรมมีความโดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ รวมไปถึงที่มาที่ไปของความจริงแท้ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถมาสัมผัสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ผ่านการทำความเข้าใจและทำให้เกิดความลึกซึ้ง ผูกพันแตกต่างจากการท่องเที่ยวที่ผ่านมา ทั้งนี้ รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดอ่างทอง ประกอบด้วย 3 ส่วนคือ องค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การนำเสนอคุณสมบัติของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และการดำเนินการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในจังหวัดอ่างทอง โดยเป็นรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์โดยคนในชุมชนซึ่งเริ่มจากผู้นำชุมชนและประธานกลุ่มหัตถกรรมจักสานที่มีความรู้ เข้าใจหลักการและวิธีการของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยมีชาวบ้านเข้าร่วมในแต่ละกลุ่ม เช่น กลุ่มจักสาน กลุ่มจัดกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ กลุ่มวิทยากร กลุ่มจำหน่ายสินค้าและของที่ระลึก กลุ่มบริการที่พักโฮมสเตย์ โดยแต่ละกลุ่มทำงานประสานกันกับกลุ่มต่างๆ ทำให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ขึ้นในชุมชนสอดคล้องกับรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ที่ยึดหลักการและแนวคิดของริชาร์ด UNESCO เป็นหลักในการพิจารณารูปแบบซึ่งมีองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์คือ 1) สิ่งดึงดูดใจที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมด้านบุคคล ด้านองค์กรสนับสนุน 2) คุณลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่นำเสนอความโดดเด่นของกิจกรรมทางวัฒนธรรม และให้ชุมชนท้องถิ่นและทุกฝ่ายมีส่วนร่วม 3) ด้านกระบวนการ โดยการหาอัตลักษณ์ของชุมชน ออกแบบบริหารกิจกรรมการท่องเที่ยว และประชาสัมพันธ์เผยแพร่ [9]

ทั้งนี้ กระบวนการของการสร้างสรรค์ทางวัฒนธรรม ควรเน้นความร่วมมือของคนในชุมชนซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ สอดคล้องกับการศึกษาด้านแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของอพท. ร่วมกับคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งพบว่าปัจจัยภายในคือ ภายในชุมชนและภายในจิตใจของคนท้องถิ่นที่พร้อมที่จะเปิดพื้นที่ท่องเที่ยวของตนเองจะเป็นจุดเริ่มที่จะเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในท้องถิ่น ความคิดของคนในท้องถิ่นที่จะสร้างสรรค์ทาง

วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะทำให้เกิดอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวของแต่ละท้องถิ่นที่จะช่วยทำให้เกิดการสร้างสิ่งใหม่ๆ และสร้างความเข้าใจต่อจิตวิญญาณของสถานที่นั้นๆ [10] การที่ชุมชนสร้างสรรค์กิจกรรมทางการท่องเที่ยวและการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยวด้วย

ความรู้สึกรักต่อวัฒนธรรมและพื้นที่ของตนเอง ดังนั้น คนท้องถิ่นและความคิดในชุมชนท้องถิ่นจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญของรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่จะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] นรินทร์ สังข์รักษา; และ สมชาย ลักษณะนุรักษ์. (2552). การวิจัยเพื่อพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายอย่างยั่งยืนในจังหวัดราชบุรี. ใน รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. นครปฐม: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- [2] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิชาการการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- [3] Richards, G. (2010). *Creative Tourism and Local Development*. In Wurzbarger, R, et al. *Creative Tourism: A Global Conversation: How to Provide Unique Creative Experiences for Travelers Worldwide*. Santa Fe: Sunstone Press.
- [4] ภูริวัจน์ เดชอ้อม. (2556, กรกฎาคม-ธันวาคม). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรอบแนวคิดสู่แนวทางปฏิบัติสำหรับประเทศไทย. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. 33(2): 357.
- [5] Richards; and Raymond. (2000). *Creative Tourism*. *ATLAS: News*. 23: 16-20.
- [6] สำนักงานจังหวัดอ่างทอง. (2560). *แผนพัฒนาจังหวัดอ่างทอง พ.ศ. 2557-2560*. สืบค้นเมื่อ 22 มีนาคม 2560, จาก <http://www.angthong.go.th/planproject/plan58.pdf>
- [7] จิตติมา อังกรวัชรพันธุ์. (2560, 23 ธันวาคม). *โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง*. หมู่บ้านจักสานผลิตภัณฑ์ไม้ไผ่และหวาย ตำบลบางเจ้าฉ่า จังหวัดอ่างทอง.
- [8] จิตติมา อังกรวัชรพันธุ์. (2560, 25 ธันวาคม). *โครงการวิจัย เรื่อง การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อเพิ่มคุณค่าทางการท่องเที่ยวบนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นในจังหวัดอ่างทอง*. กลุ่มจักสานผักตบชวาบ้านบางตาแผ่นดิน ตำบลคลองวัว จังหวัดอ่างทอง.
- [9] จิตติมา บำรุงศิลป์. (2559). *รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อการอนุรักษ์วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ*. ปรินญาณิพนธ์ ปร.ด. (การจัดการการท่องเที่ยว). พะเยา: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยพะเยา.
- [10] สุดแดน วิสุทธิลักษณ์; และคณะ. (2554). *ต้นแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์*. ใน รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.